

štětlá, 20-30 mm dl., bílá až nahnědlá. VI-IX. Tf.
 $2n = 40$ (extra fines)

Variabilita: Proměnlivá zejména ve velikosti, tvaru a barvě plodů a listů.

Pěstuje se vzácně na polích a v zahradách pouze v nejteplejších oblastech, na živinami bohatých půdách. Výjimečně přechodně zpla-

ňuje na skládkách. Používají se plody jako zelenina a krmivo pro domácí zvířata. Je náročnější na teplo než *C. pepo*. Původní v Jižní Americe od s. Argentiny a Bolívie po j. Peru. Pěstuje se v mnoha kulturních taxonech od tropů po nejteplejší části mírného pásma celého světa a místy zplaňuje.

7. *Echinocystis* TORREY et A. GRAY — štětinec

Echinocystis TORREY et A. GRAY Fl. North Amer. 1: 542, 1840, nom. cons. — Syn.: *Sicyos* L. Sp. Pl. 1013, 1753 p. p. — *Momordica* L. Sp. Pl. 1009, 1753 p. p. — *Micrampelis* RAHIN. Med. Repos. 5: 350, 1808, nom. rejic.

Lit.: DOMIN K. (1942): *Echinocystis lobata* Torrey et Gray — nová česká adventivní rostlina z čeledi tykkovitých. Věda Přir. 11: 25. — HEINE A. et TSCHOPP E. (1953): *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray in Mitteleuropa. Mitt. Basler Bot. Ges. 1: 6-7. — PETKOVŠEK V. (1958): Morphological, taxonomical and typological problems of *Echinocystis* (Michaux) Torrey et Gray. Dissert. Acad. Sci. Art. Sloven., cl. 4 - Hist. Natur., 4: 84-124. — PIJAT A. (1965): Štětinec laločnatý - *Echinocystis lobata*. Živa 13 (51): 213. — SLAVÍK B. et LHOŤSKÁ M. (1967): Chorologie und Verbreitungsbiologie von *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray mit besonderer Berücksichtigung ihres Vorkommens in der Tschechoslowakei. Folia Geobot. Phytotax. 2: 255-282.

Jednoleté jednodomé byliny. Lodyhy dlouhé, popínavé. Listy dlanitolaločnaté. Úponky větvené ve 2-3 ramena. Květy 6četné, se srostlým kalichem a korunou, v mnohokvětých dlouhých laticích; tyčinky 3, srostlé po celé délce v hlavicovitý sloupek (synandrium), prašníky esovitě prohnuté. Samičí květy jednotlivé, zřídka po 2-3, v úžlabí téhož listu jako samčí květenství; staminodia 3; semeník ze 2-3 plodolistů, vajíčka 2; blizny 2, široké, k sobě přikloněné. Plody bobule, houbovitě konzistence, dlouze štětinatě chlupaté, otevírají se nepravidelně na vrcholu. Semena (1-)2. — Monotypní rod. Blízce příbuzné jsou druhy rodu *Echinopepon* NAUDIN. — Entomogam.

1. *Echinocystis lobata* (MICHX) TORREY et A. GRAY — štětinec laločnatý Tab. 101/3

Echinocystis lobata (MICHX) TORREY et A. GRAY Fl. North Amer. 1: 542, 1840. — Syn.: *Sicyos lobata* MICHX Fl. Bor. Amer. 2: 217, 1803. — *Momordica echinata* MÜHL. ex WILLD. Sp. Pl. 4/1: 605, 1805. — *Echinocystis echinata* (WILLD.) BRITTON, STERNS et POGGENB. Prelim. Cat. Anthoph. Pteridoph. New York City 20, 1888.

Exsikáty: Extra fines: Exs. Torun., no 320.

Rostliny lysé až olysálé. Lodyhy 2-6(-7) m dl., větvené. Listy v obrysu široce vejčité až okrouhlé, na bázi srdčité, hluboce 5laločné, 7-12(-13) cm dl., na líci na žilkách krátce chlupaté, laloky trojúhelníkovité až kopinaté, celokrajné nebo mělce zubaté, na vrcholu zašpičatělé, vzácně tupé, řapíky 3-7(-13) cm dl. Samčí květy 12-18(-20) mm v průměru, bílé nebo slabě nažloutlé až nazelenalé; koruna kolovitá, korunní listky čárkovitě trojúhelníkovité až čárkovité, špičaté, (4,0-)6,5-12,0 mm dl., na obou stranách žláznaté, s 3-5 žilkami. Samičí květy nicí, 5-15(-18) mm v průměru, žlutavě bílé až světle okrové (zejména za sucha); koruna zvonkovitá. Plody kulovitě vejcovité nebo elipsoidní, (35-)40-60 mm dl., 25-40 mm šir., zelené, hladké, dlouze štětinatě chlupaté, chlupy 3-8

mm dl. Semena v obrysu podlouhlá, na bázi uťatá, zploštělá, 13-18(-23) mm dl., 6-10 mm šir., šedá až šedohnědá, tmavěji skvrnitá. VII-IX. Tf.

$2n = 32$ (extra fines)

Variabilita: Proměnlivý ve velikosti rostlin, listů a počtu květů v samčím květenství.

Ekologie a cenologie: Pobřežní křoviny, okraje lužních lesů, břehy řek a potoků, rumišť, ploty. Většinou na půdách náplavů, vlhčích, ale i sušších. Nejčastěji ve společenstvech svazů *Senecion fluviatilis* a *Arction lap-pae*.

Rozšíření v ČSR: V posledních letech se častěji pěstuje a zplaňuje od planárního do submontánního stupně (min.: Lanžhot, 160 m; max.: Hory Matky Boží u Sušice, 670 m). V současné době se v některých oblastech rychle šíří (jz. Čechy, j. Morava). — Mapy: SLAVÍK et LHOŤSKÁ 1967: 264; SLAVÍK FKS 1986: 181.

T: 15. Vých. Pol. (Horky u Bohdanče), 18. Jihomor. úv., 19. B. Karp. step. (pouze podle toků). — M: 28. Tep. vrchy (Stříbro; Karlovy Vary), 30. Jesen.-rak. ploš. (Ruda u Nového Strašecí), 32. Křivokl. (Březina u Radnic), 34. Plán. hřeb., 36. Horažď. pah., 37. Šum.-novohr. podh., 39. Třeboň. pán. (Vlkov u Veselí nad Lužnicí; Kolence u Lom-

Tab. 106: 1 *Cucurbita pepo*, convar. *patissonina*. 1a - průřez bázi samčího květu, 1b - průřezy samičími květy různých forem, 1c - plod.

nice nad Lužnicí), 41. Stř. Povlt. (Čerčany), 61. Dol. Poorl. (Týniště nad Orlicí), 63. Českomor. mezih. (Řičky), 64. Řičan. ploš. (Řičany).

Celkové rozšíření: Původní v Severní Americe, v. od Skalistých hor od s. Ohia po Kanadu. Ve v. částech Severní Ameriky patrně pouze zdomácnělý. Ve stř. a jv. Evropě místy zdomácnělý, v poslední době se šíří zejména po-

dél vodních toků. — Mapy: SLAVÍK et LHOJKA 1967: 259 (Amerika), 262 (Evropa).

Význam: Pěstuje se v zahrádkách jako výjimečně rychle rostoucí okrasná rostlina ke krytí plotů a besídek a pro ozdobné plody do zimních kytic.

8. *Sicyos* L. — libenka

Sicyos LINNAEUS Sp. Pl. 1013, 1753.

Lit.: TONDERA F. (1902): Über den sympodialen Bau des Stengels von *Sicyos angulata* L. S.-B. Akad. Wiss. Wien, ser. math.-natur., 111/1: 317-326.

Jednoleté jednodomé byliny. Lodyhy popínavé. Listy krátce řapíkaté, (3-)5úhelníkovité až dlanitolaločné. Úponky větvené ve 2-4 ramena. Květy 5četné se srostlým kalichem a korunou. Samčí květy v dlouze stopkatých mnohokvětých vrcholících, tyčinek 1-5, srostlé v sloupek (synandrium), prašníky hlavovitě nahloučené, esovitě prohnuté. Samičí květy ve stopkatých hlávkách s (1-)3-10(-15) květy, v úžlabí téhož listu jako samčí květenství, staminodia chybějí; semeník lahvičovitý, jednopouzdrý, s jedním vajíčkem; čnělka dlouhá. Plody bobule, suché, štětinaté a chlupaté, vzácně lysé. Semeno jedno. — Asi 35 druhů, převážně v Americe, méně na Tichomořských ostrovech a v Austrálii. — Entomogam.

1. *Sicyos angulata* L. — libenka hranatá

Tab. 101/1

Sicyos angulata LINNAEUS Sp. Pl. 1013, 1753.

EXSİKÁTÝ: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2051. — Fl. Rom. Exs., no 684 et 684b. — HAYEK Fl. Stř. Exs., no 1261. — Herb. Fl. Reipubl. Sov. Ucr., no 188. — SCHULTZ Herb. Norm., no 1358.

Rostliny drsně štětinatě chlupaté. Lodyhy 1-6 m dl., větvené. Listy (3-)5úhelníkovité až dlanitolaločné, na bázi uřaté až srdčité, 5-12(-15) cm dl., řídce a mělce zubaté, rohy nebo laloky špičaté, na líci roztroušeně chlupaté, na rubu olýsalé až lysé. Samčí květy 6-10(-12) mm v průměru, žlutavě bílé se zelenými žilkami; kalich široce zvonkovitý až nálevkovitý, zuby šídlovité; koruna kolovitá. Samičí květy menší, 4-6 mm v průměru, žlutavě zelené; koruna kolovitá. Plody vejcovité, zploštělé, na bázi zaokrouhlené, na vrcholu špičaté, (9-)12-15(-20) mm dl., 6-8 mm šir., zelené, kožovité až dřevnaté, dlouze štětinaté a krátce vlnatě chlupaté nebo až lysé. Semena sféroidní až vejcovitá, zploštělá, 6-12 mm dl., hnědá. VII-IX. Tf.

$2n = 24$ (extra fines)

Variabilita: Proměnlivá ve velikosti rostlin, velikosti a tvaru listů a v odění plodů.

Ekologie a cenologie: Rumiště, křoviny, ploty. Nejčastěji ve společenstvech svazů *Galio-Alliarion* a *Arction lappae*.

Rozšíření v ČR: Vzácně se pěstuje v zahrádkách a zplaňuje v teplejších územích od planárního do suprakolinního stupně. — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 181.

T: 3. Podkruš. pán. (Teplíce), 10. Praž. ploš. (Praha), 11. Stř. Pol. (Poděbradsko), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav; Záměstí; Nové Benátky; Hrušov), 14. Cidl. pán. (Třesovice u Nechanic), 15. Vých. Pol., 16. Znoj.-brn. pah. (Brno), 21. Haná (Kroměříž; Olomouc). — M: 31. Plz. pah. (Plzeň; Rokycany), 38. Bud. pán. (České Budějovice), 39. Třeboň. pán. (Lomnice nad Lužnicí; Třeboň), 52. Ral.-bez. tab. (Bezděz), 53. Podješ. (Česká Lípa), 62. Litomyš. pán. (Litomyšl; Sloupnice; Radhošť u Vysokého Mýta), 74. Slez. pah. (Hlučínsko).

Celkové rozšíření: Původní v Severní Americe. V Evropě zdomácnělá (Ukrajina) nebo zplanělá, v s. částech stř. Evropy pouze přechodně. V Asii a Austrálii zavlečená.

Význam: Velmi vzácně se pěstuje v zahradách jako okrasná rostlina ke krytí plotů.

Poznámka k čeledi *Cucurbitaceae*: Kromě častých viróz a řady bakterióz napadají u nás tykvovitě rostliny i mnohé houbové choroby. Od r. 1985 se v ČR vyskytuje téměř každoročně nebezpečná peronospora okurková — *Pseudoperonospora cubensis* (BERK. et CURT.) ROSTOWZEW. Je to houba původně subtropů Severní Ameriky, dnes je však rozšířena v meridionálních až tropických pásmech Země. Existuje řada specializovaných typů s rozdílnými hostitelskými okruhy druhů; v ČR se vyskytuje pouze typ na okurkách a cukrových melounech. Na listech se tvoří žlutavé skvrny ohraničené žilnatinou, na rubu s šedavým povlakem sporangioforů, skvrny se pomnožují, až jsou zachváceny téměř všechny listy v porostech a rychle nekrotizují. Podle doby napadení je nutné ošetření fungicidy nebo rychlá sklizeň okurek. Obecně rozšířená jsou okurková padlí *Erysiphe cichoriacearum* DC. (incl. *E. polyphaga* HAMMARL.) a *Sphaerotheca fuliginea* (SCHLECHTEND.: FR.) POLLACCI, pokrývající bílým epifytickým myceliem s konidiiemi všechny zelené části tykvovitých zelenin, které vypadají jakoby pomoučené.

Tab. 101: 1 *Sicyos angulata*. – 2 *Thladiantha dubia*, samčí rostlina, 2a - samičí květ, 2b - plod. – 3 *Echinocystis lobata*.

440 *Thladiantha / Ecbalium*

